

## ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ ЯК СТАДІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Сергій Степанов,

аспірант кафедри адміністративного та господарського права  
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

Слово «процес» походить від лат. *procedere* — просуватися. Дійсно, провадження по справі проходить певні етапи, визначені законодавством, що називають стадіями процесу. Останнім властиві певні ознаки. Слід зазначити, що автори виділяють різні ознаки стадій процесу. Це специфічні умови, суб'єкти та процедура [1, с. 66; 2, с. 24; 3, с. 12], специфічна сукупність процесуальних відносин, об'єднаних найближчою метою, завданням [4, с. 19], вираз принципів судочинства та деякі інші.

Питання стадій судочинства взагалі не є проблемним. При цьому більшість авторів (М. Штефан, Р. Саліцева, М. Строгович) об'єднує всі види оскарження в одну стадію, що не можна визнати безспірним.

Після проведення судової реформи, введення інститутів апеляції та касації деякі дослідники (К. Юдельсон, Р. Каллістратова, В. Тертишников, О. Муравін) стали виділяти замість єдиної стадії оскарження декілька стадій:

- оскарження в апеляційному порядку;
- оскарження в касаційному порядку;
- оскарження до Верховного Суду України (щодо оскарження судових актів господарських судів).

Виділяють як стадію процесу і перегляд за нововиявленими обставинами та пояснюють це виділенням даного провадження в окремі розділи чи параграфи в усіх процесуальних кодексах України. Але не всі з цим погоджуються.

**Мета цієї статті** — обґрунтувати самостійність стадії оскарження за нововиявленими обставинами, зокрема, порівняно з апеляційним і касаційним оскарженням.

Зазначені положення спробуємо обґрунтувати наступним чином. *По-перше*, відповідно до структури Господарського процесуального кодексу (далі — ГПК) України господарський процес можна поділити на певні стадії, серед яких виокремлено перегляд судових рішень в апеляційному порядку (розділ XII ГПК України), перегляд судових рішень у касаційному порядку (розділ XII-1), перегляд судових рішень Вищого господарського суду України Верховним Судом України (розділ XII-2 ГПК

України) та перегляд рішення, ухвали, постанови господарського суду за нововиявленими обставинами (розділ XIII Кодексу). *По-друге*, зазначені види переглядів можуть існувати відокремлено один від одного, не пов'язані між собою. Так, апеляційного оскарження може не відбуватися взагалі, оскільки чинний ГПК України дозволяє скаржнику звернутися безпосередньо до Вищого господарського суду України (касаційної інстанції), минаючи апеляційний господарський суд. Те саме стосується і перегляду за нововиявленими обставинами. Такий перегляд можливий і у разі, якщо справа розглядалася лише в першій інстанції, і за наявності апеляційного чи касаційного перегляду справи та навіть після перегляду справи у Верховному Суді України, якщо є обставини, що не були відомі заявникові та мають істотне значення для справи (тобто виконуються вимоги ст. 112 ГПК України).

Деякі автори обґрунтовують відокремлення стадій одна від одної за специфічними завданнями кожної стадії та винесенням окремого акта, що оформлює цю стадію, вказує на подальший хід справи. Але і в даному випадку, на нашу думку, можна довести, що вказані стадії оскарження самостійні. Апеляційне, касаційне оскарження, так звана повторна касація та перегляд за нововиявленими обставинами суттєво відрізняються одне від одного за строками, межами перегляду, повноваженнями при перегляді та іншими важливими ознаками.

З іншого боку, винесення судового акта з єдиною назвою «постанова» не вказує на їх тотожність. Щодо перегляду за нововиявленими обставинами, то відповідно до ч. 5 ст. 114 ГПК України «за результатами перегляду судового рішення приймаються:

- 1) рішення — у разі зміни або скасування рішення;
- 2) постанова — у разі зміни або скасування постанови;
- 3) ухвала — у разі зміни або скасування ухвали або залишення рішення, ухвали, постанови без змін».

Відрізняються й акти, що стають підставою для порушення перегляду господарської справи. В апеляційному та касаційному провадженні це скарга або подання, а у прова-

дженні за нововиявленими обставинами — заява або подання.

Коло учасників у різних видів оскарження також різне. Так, апеляційну скаргу (подання) та заяву (подання) за нововиявленими обставинами можуть подати лише сторони і прокурор, а касаційну скаргу (подання) — також і особи, які не були залучені до участі у справі, якщо суд прийняв рішення чи постанову, що стосується їх прав і обов'язків (ст. 107 ГПК України).

Заслуговує на увагу позиція В. Тертишнікова щодо визнання вказаних стадій провадженнями, оскільки вони складаються із стадій порушення, підготовки та стадії розгляду справи [5, с. 11].

Безумовно, кожна стадія, у свою чергу, має внутрішню структуру, але це не обгрунтовує доцільності перейменування, наприклад, стадії апеляційного перегляду господарської справи у провадження. Провадження — це закінчений цикл (процес) з виконанням самостійної та самодостатньої мети (завдання). У випадку перегляду судового акта самодостатність втрачається, оскільки провадження з оскарження неможливе без попереднього провадження з розгляду та вирішення спору у першій інстанції. В господарському процесі провадженням слід визнавати, наприклад, порядок розгляду справ про банкрутство (із усіма стадіями, які передбачає цей вид провадження).

Більш виваженим є визнання апеляційного, касаційного перегляду та перегляду справи за нововиявленими обставинами самостійними стадіями процесу розгляду господарської справи, етапами господарсько-процесуальної діяльності. В літературі зазначається, що та чи інша частина, ступінь, етап господарсько-процесуальної діяльності може бути названа стадією господарського процесу за наявності відповідних ознак [2, с. 23]. Систематизуємо їх:

**Наявність безпосередніх завдань, які полягають у захисті прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання і посадових осіб.** Завдання господарського судочинства, законодавчо закріплені у ст. 2 ГПК України, є загальними для всього господарського процесу і можуть бути виконані лише за умови виконання більш конкретних завдань, які стоять перед окремими стадіями господарського процесу. Тому завдання господарського судочинства та безпосередні завдання його стадії співвідносяться як ціле та частина [6, с. 32].

Найбільш цікаву класифікацію завдань судочинства запропонував Н. Бобечко за аналізом виняткового провадження. При цьому більшість із цих завдань можна певним чином застосувати і до стадії перегляду судових рі-

шень за нововиявленими обставинами, наприклад такі:

*виправлення помилок права та помилок факту, наявих у рішенні суду.* Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами з підстав, передбачених ч. 1 ст. 112 ГПК України, дозволяє виправити помилки, допущені судами всіх інстанцій по розгляду і вирішенню конкретної справи у їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Іншими словами, перегляд справи в апеляційному порядку неможливий після звернення особою до суду касаційної інстанції, а перегляд за нововиявленими обставинами можливий на будь-якій стадії перегляду. Однак неправосудні судові рішення можуть виправлятися з точки зору не лише права (недотримання вимог матеріального та/або процесуального закону), а й факту. Встановлення рішенням або постановою суду, що набрало законної сили, або іншим підсумковим процесуальним документом фактів фальсифікації доказів, завідомої неправдивості показань учасників процесу, завідомої неправильності висновку експерта, завідомої неправильності перекладу не відновлює справедливості. Таку справу необхідно розглянути у зв'язку з нововиявленими обставинами і лише після цього прийняти відповідне рішення;

*забезпечення однакового розуміння та правильного застосування закону (як матеріального, так і процесуального) судами та стримування діяльності із здійснення правосуддя на об'єктивне, неупереджене вирішення справи, критичну оцінку матеріалів і висновків учасників процесу, з'ясування всіх можливих фактів, які б призвели до прийняття законного неупередженого рішення.* На цій стадії, зокрема, з підстав, передбачених ч. 1 ст. 112 ГПК України, можуть розглядатися справи особливої складності, коли виявлено помилки, допущені судами першої інстанції, які не були виправлені в ході апеляційного, касаційного або (та) повторного касаційного перегляду.

Дійсно, існування в господарській справі обставин, які не були відомі суду на момент винесення рішення, за наявності яких це рішення стає неправосудним, є, насамперед, упущенням суду.

Існує й протилежна точка зору [7, с. 25, 37; 8, с. 14], адже лише суд уповноважений прийняти відповідне рішення на користь одного з учасників процесу. Крім того, суд наділений законом такими процесуальними засобами, які забезпечують всебічне, повне й об'єктивне дослідження всіх обставин справи в умовах найбільш повної реалізації всіх принципів господарського судочинства. Від того, що судді під час розгляду справи діяли чесно та добросовісно, рішення, яке, як пізніше з'ясується, було винесено без отримання всіх обставин справи, не

стає законним та обґрунтованим [9, с. 302–303; 10, с. 210]. Такий судовий акт як на момент його перегляду, так і на момент його постановлення залишатиметься неправосудним;

*поновлення прав і законних інтересів учасників процесу й інших заінтересованих осіб.* Усуваючи наявні у судовому рішенні помилки та приймаючи рішення на користь учасників процесу, чиї права і законні інтереси порушені, суд відновлює їх, виконуючи завдання господарського судочинства та основне своє призначення — захист гарантованих Конституцією України та законами прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів суспільства і держави;

*сприяння поліпшенню якості відправлення правосуддя та формування судової практики відповідно до вимог матеріального і процесуального закону, зміцнення законності та підвищення авторитету суду.* Це завдання впливає з попередніх і має превентивне значення. Спрямування судової практики на правильне розуміння та застосування закону, а судового розгляду на з'ясування істини у справі, недопущення однобічності, некритичності при дослідженні обставин справи запобігає винесенню неправосудних судових рішень, зменшує ймовірність допущення судових помилок і, у такий спосіб, поліпшує якість правосуддя. Виправлення помилки, виявленої у рішенні суду, відновлює віру людей в неупереджене, об'єктивне та справедливе правосуддя, реабілітує авторитет судової влади. Всі ці заходи сприяють зміцненню законності та правопорядку в державі [6, с. 32–34].

*Суб'єктами ініціювання перегляду господарської справи за нововиявленими обставинами є сторони у справі та прокурор.*

*Підстави перегляду особливої та суттєво відрізняються від інших видів перегляду* — це наявність обставин, які не були відомі заявникові та мають істотне значення для справи. Ці обставини за загальним правилом необхідно підтверджувати певними доказами. Так, завідомо неправдивий висновок експерта обов'язково має бути підтверджений рішенням суду, що набрало законної сили. Чутки не є підставою для порушення процедури перегляду справи за нововиявленими обставинами.

*Строки звернення до суду збільшені порівняно з іншими видами перегляду* — два місяці з дня встановлення обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення (ст. 113 ГПК України). З одного боку, строки перегляду справи скорочені до одного місяця з дня надходження заяви (подання) (ч. 3 ст. 114 ГПК). Це, на нашу думку, правильно, оскільки збільшений строк надає право підготувати заяву (подання) та належним чином підготуватися до засідання. З іншого боку, скорочений

строк розгляду справи є виправданим, оскільки всі необхідні документи вже є у справі, яку було розглянуто у першій інстанції, а часто і в апеляційному та касаційному порядку.

*Для порушення провадження з перегляду за нововиявленими обставинами необхідна наявність специфічних підстав:* завідомо неправдивий висновок експерта, завідомо неправдивий переклад, фальсифікація доказів у справі тощо, підтверджені офіційними документами (наприклад, рішенням суду, що набрало законної сили).

*Особливою є процедура перегляду господарської справи за нововиявленими обставинами,* оскільки спочатку суддя повинен встановити, чи мають надані обставини істотне значення для справи та чи не могли вони бути відомі заявникові при попередніх розглядах справи. У разі скасування судового рішення за результатами його перегляду за нововиявленими обставинами справа розглядається господарським судом за правилами, встановленими ГПК України (ч. 8 ст. 114 ГПК).

*Стадія перегляду справи за нововиявленими обставинами є факультативною, винятковою стадією господарського процесу,* оскільки не є обов'язковою у господарському судочинстві.

Таким чином, перегляд господарської справи за нововиявленими обставинами є самостійною, особливою та винятковою стадією господарського процесу, що характеризується певними ознаками. Дослідження цієї стадії є перспективним напрямом аналізу законодавства.

## Література

1. *Сторожик М. С.* Курж советского уголовного процесса: В 2 т. — М., 1968. — Т. 1.
2. *Якимович Ю. К.* Структура советского уголовного процесса: система, стадии и система производства. Основные и дополнительные производства. — Томск, 1991.
3. *Муравин А. Б.* Уголовный процесс. — Х., 2000.
4. *Штефан М. Й.* Цивільний процес. — К., 1997.
5. *Тертишников В. И.* Гражданский процесс. — Х., 2001. — 391 с.
6. *Бобченко Н. Р.* Перегляд судових рішень в порядку виняткового провадження: Дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2004.
7. *Грозов Н. А.* Теоретические и практические проблемы возобновления уголовных дел по вновь открывшимся обстоятельствам: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — М., 1993.
8. *Филиппов П., Грозов Н., Щуринин А.* Основания возобновления уголовных дел по вновь открывшимся обстоятельствам // Советская юстиция. — 1992. — № 9–10. — С. 13–16.
9. *Сторожик М. С.* Проверка законности и обоснованности судебных приговоров. — М., 1956.
10. *Темухан О. П.* Организационно-правовые формы проверки законности и обоснованности приговоров. — М., 1978.